

**Моделі прийняття рішень
із залучення зовнішніх аудиторів
з метою мінімізації ризиків зовнішньоекономічної діяльності**

Розглянуто моделі прийняття рішення із залучення аудиторів з метою мінімізації ризиків зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД). Виділено фактори, які впливають на вибір аудитора (аудиторської фірми) – виконавця завдання з узгоджених процедур у сфері ЗЕД. Наведено права та обов'язки аудиторських фірм і аудиторів, які здійснюють аудиторську діяльність. Визначено причини ризиків при здійсненні ЗЕД та наведено основні групи ризиків. Запропоновано схему прийняття рішення в умовах економічної невизначеності. Скориговано технологічний ланцюг прийняття рішення щодо залучення зовнішнього аудитора суб'єктом ЗЕД.

Ключові слова: аудитор, аудиторська фірма, ризик, зовнішньоекономічна діяльність, права, обов'язки, підприємницька діяльність.

Поставка проблеми. Ефективне управління ризиками зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) є не лише передумовою сталого розвитку підприємств у сучасних умовах, а й запорукою їх конкурентнозалежного стану. Сьогодні, у період економічних криз та падінь проблема управління ризиками ЗЕД є достатньо актуальною. Для зменшення ризиків ЗЕД, інших підприємницьких ризиків суб'єкти господарювання дедалі частіше залучають зовнішнього аудитора – незалежного експерта. Перед управлінським персоналом постає питання альтернативного вибору найбільш професійного, обізнаного аудитора з-серед значної кількості суб'єктів аудиту.

Постановка завдання. Вирішенню проблеми залучення незалежного зовнішнього аудитора з метою мінімізації підприємницьких ризиків значну увагу приділяли такі вчені: Л. Андрущенко [1], Н. Вітка [2], В. Вітлінський, Л. Маханець [3], М. Дідківський [4], О. Береславська, О. Наконечний, М. Пясецька [5], О. Ніпіаліді [7]. Однак проблема альтернативного вибору ще повністю не вирішена і потребує подальших досліджень.

Мета статті полягає у дослідженні та удосконаленні моделі прийняття рішення щодо залучення зовнішнього аудитора з метою мінімізації ризиків ЗЕД.

Результати дослідження. Розглянемо, що спонукає суб'єктів господарювання залучати певних аудиторів до перевірки операцій у сфері ЗЕД та як вони знаходять "свого" аудитора. Наведені автором результати опитувань свідчать, що управлінський персонал зазвичай керується власним досвідом або досвідом колег, обираючи "перевіреного" аудитора, тобто репутація (імідж) аудитора має значний вплив на його залучення. Репутація аудитора базується на накопиченому ним досвіді та на якості його послуг. Менш важливим фактором є цінова політика аудиторської фірми (наявність знижок, надання, крім послуг з перевірки, інших послуг). Фактори, що впливають на вибір аудитора (аудиторської фірми) – виконавця завдання з узгоджених процедур у сфері ЗЕД, узагальнено на рис. 1.

Аудит – це інтелектуальна діяльність, яка передбачає дослідження фінансово-господарської інформації з метою оцінювання її показників та підвищення прибутковості суб'єктів відповідно до замовлень, укладених за угодами між аудиторськими організаціями і суб'єктами підприємницької діяльності. Аудитор – це фахівець високої кваліфікації, вимоги до якої, до функціональних обов'язків та відповідальності аудитора визначено законодавством [8].

Рис 1. Фактори, що впливають на вибір аудитора (аудиторської фірми) – виконавця завдання з узгоджених процедур у сфері ЗЕД

Джерело: складено автором

Характеристика кваліфікації аудитора та шляхи її отримання:

- аудитор – це висококваліфікований спеціаліст, який володіє методологією фінансово-господарського контролю і аудиту, бухгалтерським обліком, аналізом господарської діяльності, статистикою, фінансовою і банківською справою;
- аудитор має необхідну професійну підготовку у галузі юриспруденції, судово-бухгалтерської експертизи, методології економічних досліджень, технології виробництва. Підготовку аудиторів здійснюють вищі навчальні заклади із числа осіб, які мають звання бакалавра. Аудиторською діяльністю вони можуть займатися при наявності сертифіката, виданого Аудиторською палатою України на встановлений строк. Після закінчення строку чинності сертифіката аудитор підлягає атестації для одержання сертифіката на наступний п'ятирічний або інший термін.

Відповідальність аудитора:

- аудитор несе відповідальність за неякісне виконання аудиторських послуг відповідно до законодавства України, порушення службової етики, невиконання розпорядчих і нормативних документів Аудиторської палати України і аудиторської фірми;
- у випадках, коли з вини аудитора замовнику завдано збитків, він несе передбачену законодавством відповідальність. Аудитор несе матеріальну і кримінальну відповідальність за навмисне викривлення результатів аудиторської перевірки, передбачену законодавством і договором. Відповідальність аудиторської фірми конкретизується її статутом, умовами договорів із замовниками, а також контрактами між аудитором і аудиторською фірмою.

Обов'язки аудитора:

- збереження документації, наданої замовником для перевірки, а також робочої документації, яку аудитор формує в процесі виконання замовлення;
- аудитор не має права розголошувати інформацію про діяльність підприємства, яке він перевіряє, за винятком випадків виявлення кримінальних злочинів і недотримання податкового законодавства (за рішенням судових органів) [8].

Отже, аудитор – це всебічно обізнаний фахівець у фінансово-господарській діяльності суб'єктів господарювання. Розглянемо, в який спосіб замовник має обрати аудитора з-серед суб'єктів аудиторської діяльності, що включені до Реєстру аудиторських фірм та аудиторів Аудиторської палати України станом на 01.07.2015 р. [9].

Вочевидь, це складний процес, пов'язаний із ризиком підприємницької діяльності. Дослідимо, що являють собою ризики підприємницької діяльності.

Підприємницька діяльність – це діяльність, пов'язана з різними видами ризику. Ризики – це можливі несприятливі події, що можуть відбутися і в результаті яких можуть виникнути збитки, майнові втрати учасників ЗЕД [4]. Ризик – це вибір, дії, які необхідно здійснити за умови браку інформації.

Об'єктивність ризику в економічній сфері ґрунтується на тому, що він існує внаслідок об'єктивних, притаманних економіці категорій конфліктності, невизначеності, розпливчастості, відсутності вичерпної інформації на момент оцінювання і прийняття управлінських рішень. Об'єкт ризику – це економічна система, точну оцінку ефективності й умови функціонування якої неможливо визначити із заданою ймовірністю.

Суб'єктивність ризику зумовлена тим, що в економіці діють реальні люди (інвестори, менеджери, управлінські команди, бізнесмени) зі своїми досвідом, психологією, інтересами, смаками, схильністю чи несхильністю до ризику, зі своєю поведінкою тощо. Суб'єкт ризику – це особи або колективи, які зацікавлені в результатах управління об'єктом ризику і мають відповідну компетенцію щодо управління і прийняття відповідних рішень стосовно об'єкта ризику [3].

Ризику притаманні декілька особливостей:

– Системність. З погляду теорії систем ризик розглядається як одна із системних характеристик, як властивість, що притаманна будь-яким видам цілеспрямованої діяльності. Ця системна характеристика проявляється як конфлікт між окремими цілями суб'єкта господарювання (суб'єкта ризику), як невизначеність стосовно реалізації цілей, зміст, напрям і умови досягнення яких нечітко зрозумілі суб'єктові керування.

– Присутність ризику у передбаченнях, прогнозах, оскільки майбутнє стосовно економічних процесів неможливо передбачити в усіх деталях.

Присутність ризику в процесах цілепокладання, оцінювання.

Структура й міра ризику діалектично змінюються в часі під впливом змін (трансформації) зовнішнього і внутрішнього середовища, дії низки об'єктивних і суб'єктивних чинників.

Доцільно відрізнити кількісну міру ризику та сам ризик як економічну категорію. Ризик потрібно кількісно оцінювати й вимірювати – без цього не обійтись, особливо у зовнішньоекономічній сфері. Міра ризику є вектором, одна група компонентів якого кількісно характеризує ступінь окремих аспектів ризику як об'єктивної категорії. Решта враховує ставлення його суб'єктів до невизначеності, конфлікту і, відповідно, до ризику. Вимірювання ризику ґрунтується на загальнометодологічних положеннях теорії вимірювань. Відповідно до цієї теорії вимірюються властивості емпіричних об'єктів.

Теорія соціально-економічної динаміки є підґрунтям оцінювання та прогнозування ризику в умовах асиметричної інформації щодо фінансових ринків. Необхідно досліджувати ризик як такий, структура і кількісна міра якого постійно змінюється з часом. В економічних дослідженнях підкреслюється неможливість довгострокової рівноваги локальних ринків. Головними причинами порушення можна вважати зміни у системах вищого рівня ієрархії управління. Це пояснюється розбіжностями між цілями управління й економічними інтересами системи управління.

Ризик може бути відсутній лише для тих економічних суб'єктів, які не зацікавлені особисто у функціонуванні і розвитку певної економічної системи, або якщо економічні суб'єкти перекладають відповідальність на суспільство, на контрагентів. Ризик відсутній за відсутності будь-якого вибору [2].

Розглянемо ризику, пов'язані із ЗЕД. Ризику, що виникають під час здійснення ЗЕД, залежать від багатьох об'єктивних причин:

- об'єктивна невизначеність майбутнього;
- постійна нестабільність економічних процесів у всіх країнах світу;
- об'єктивна неповнота вихідної інформації, недостатність інформації, наявність комерційної таємниці про діяльність суб'єкта ЗЕД;
- умови ЗЕД, які полягають у тому, що обмін товарами залежить від співвідношення між світовим попитом і світовою пропозицією на ці товари;
- лібералізація ЗЕД, що ґрунтується на такому принципі: завдяки вільній торгівлі, оснований на порівняльних витратах, світова економіка може досягти ефективнішого розміщення ресурсів і вищого рівня матеріального добробуту країн-учасниць;
- торговельні бар'єри: різноманітні види мит (ввізні та вивізні мита, фіскальні та протекціоністські мита), податки, імпорتنі квоти, система ліцензування, створення завищених стандартів якості і безпеки продукції або просто

бюрократичні заборони в митних процедурах, валютні курси (вільно плаваючі валютні курси, фіксовані валютні курси).

Мита запроваджуються задля отримання доходів чи захисту вітчизняних товаровиробників. Серед них виокремлюються:

- фіскальні і протекціоністські мита;
- імпорتنі квоти, за допомогою яких встановлюються максимальні обсяги товарів, які можуть бути імпортовані за певний період часу;
- система ліцензування, створення завищених стандартів якості і безпеки продукції або просто бюрократичні заборони в митних процедурах;
- вільно плаваючі валютні курси, що визначаються безперешкодною грою попиту та пропозиції. Подорожчання і знецінювання валюти зумовлюється, загалом, зміною потреб споживачів, відносною зміною доходів різних країн, відносною зміною цін, відносною зміною реальних відсоткових ставок, спекуляцією на курсах валют. Прихильники цієї системи доводять, що за час її недовгого існування вона функціонувала набагато краще, ніж передбачалось. Однак тепер існують вагомі аргументи на користь стабільних валютних курсів:
- фіксовані валютні курси. Послідовники цієї системи стверджують, що її використання зменшує ризик, пов'язаний з міжнародною торгівлею і фінансами. Вважається, що фіксовані валютні курси сприяють розширенню обсягів торгівлі і фінансових операцій. Однак життєздатність цієї системи залежить від двох взаємозалежних умов: по-перше, наявності достатніх валютних резервів країни; по-друге, випадкового виникнення дефіцитів чи активів платіжного балансу;
- міжнародні системи валютних курсів. Кожна система створює певні ризикові ситуації [1; 2].

У ЗЕД розрізняють чотири основні групи ризиків:

- ризик країни, пов'язаний із політичними та економічними подіями в країні;
- банківський ризик, пов'язаний із втратами, що можуть виникати через недостатню фінансову надійність банку, неналежну організацію управління банком;
- валютний ризик – загроза втрат у результаті зміни курсів валют під час виконання контракту;
- ризик контрагента, який поділяється на два види: ризик неплатежу, ризик невиконання контракту [5].

Але, на думку автора, крім вищезазначених ризиків існує ще ризик запровадження значних фінансових санкцій з боку контрольних органів (державної митної служби, державної фіскальної служби), який пов'язаний із відсутністю, недостовірністю або невизначеністю інформації у сфері ЗЕД. Доопрацьований автором перелік видів ризиків ЗЕД показано на рис. 2.

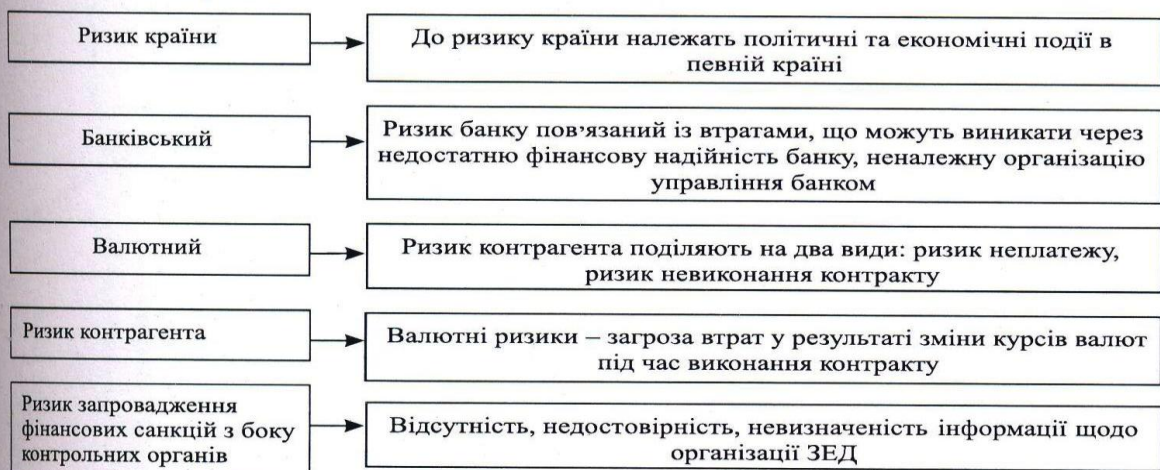

Рис. 2. Розширений перелік ризиків ЗЕД

Джерело: складено автором з урахуванням інформації з [5]

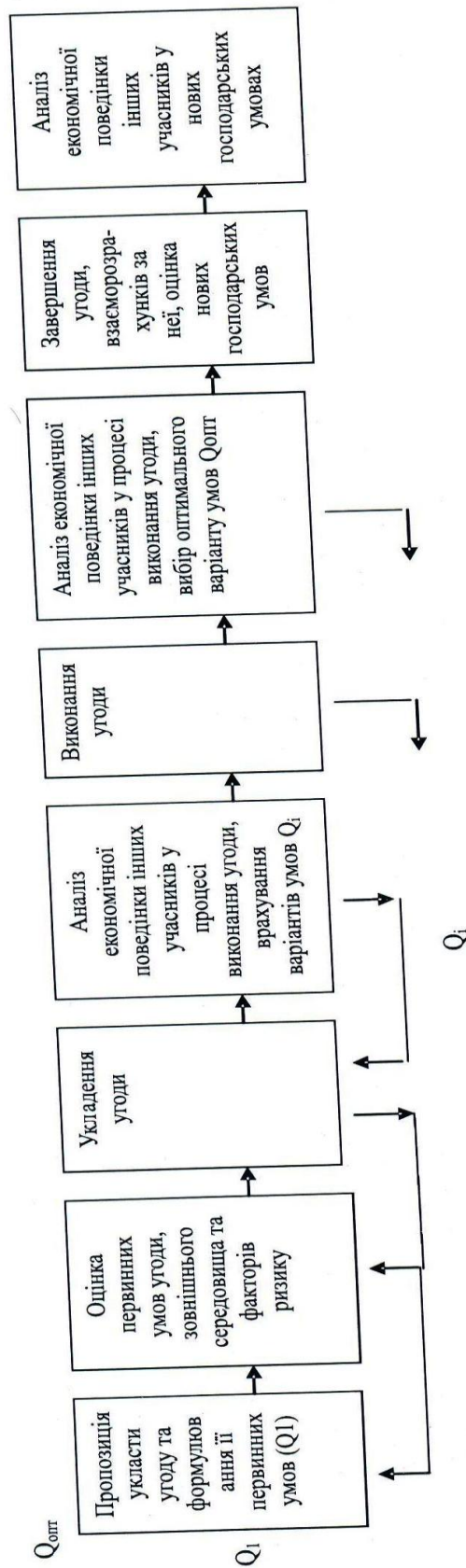

Рис. 3. Схема прийняття рішення суб'єктом ЗЕД щодо залучення зовнішнього аудитора в умовах економічної невизначеності

Джерело: [6]

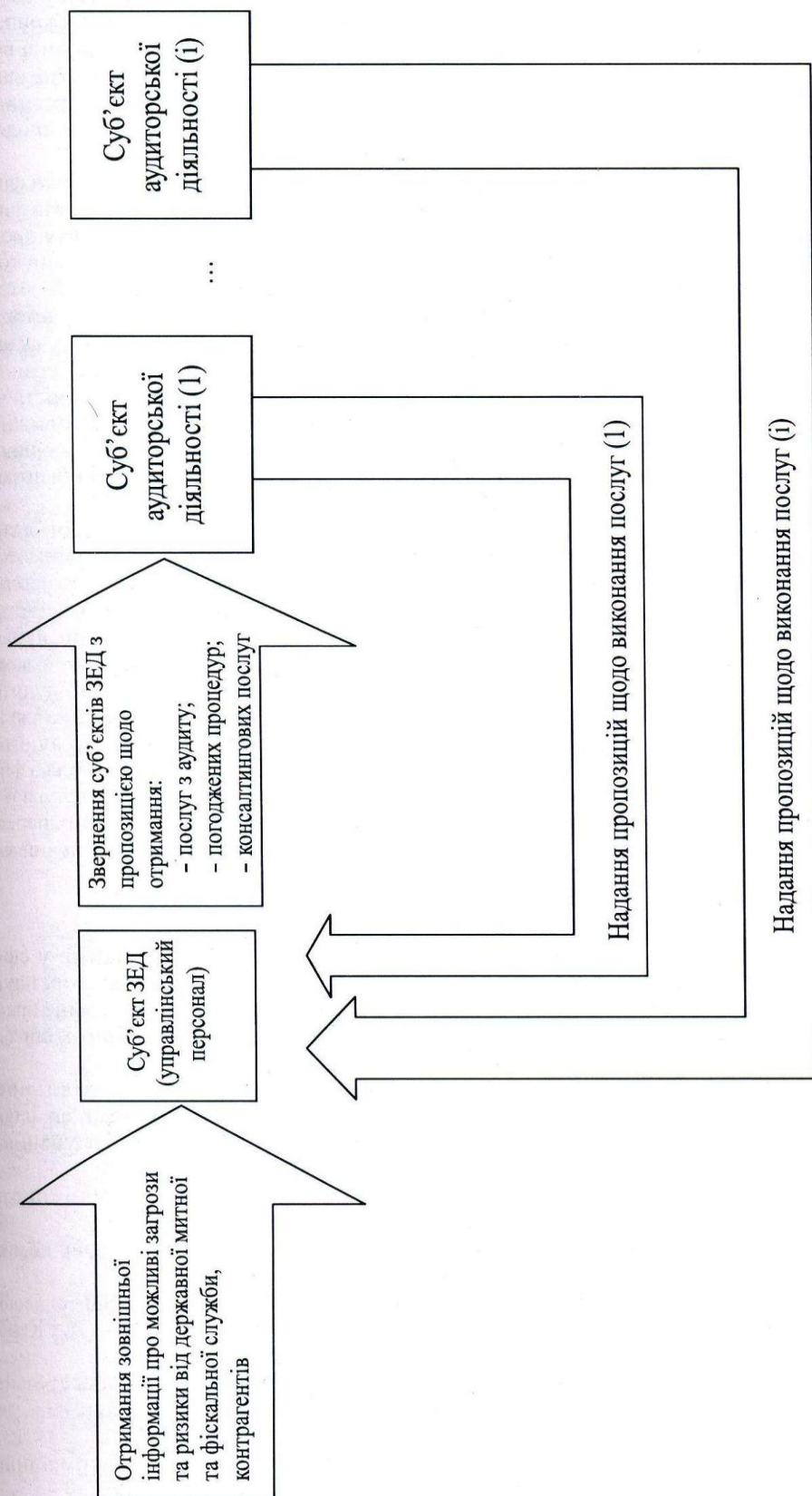

Рис. 4. Скоригований технологічний ланцюг прийняття рішення суб'єктом ЗЕД щодо залучення зовнішнього аудитора

Джерело: складено автором

Замовник обиратиме аудитора чи аудиторську фірму з метою зниження ризиків у сфері ЗЕД через альтернативний вибір. Найбільш поширену схему прийняття рішення щодо залучення зовнішнього аудитора суб'єктом ЗЕД в умовах економічної невідзначеності, коли для зниження рівня ризику використовуються додаткові механізми узгодження та зворотні зв'язки, подано на рис. 3 [6]. Погоджуючись із принципом зворотного зв'язку, скоригуємо технологічний ланцюг прийняття рішення щодо залучення зовнішнього аудитора суб'єктом ЗЕД (рис. 4).

Аудиторські фірми в Україні надають широкий спектр послуг з перевірки фінансової звітності підприємств, а також супутні послуги: перевірка компонентів фінансової звітності, окремих статей балансу, звіту про фінансові результати, звіту про рух грошових коштів, звіту про власний капітал; перевірка договірних відносин тощо. Суб'єкти підприємницької діяльності дедалі частіше звертаються до аудиторів з метою перевірки операцій у сфері ЗЕД та для отримання консультаційних послуг. Аудитор при перевірці та наданні консультацій оцінює склад угод у сфері ЗЕД, поведінку учасників угоди, досліджує документальне підтвердження зовнішньоекономічних операцій, їх відображення в облікових регістрах і у фінансовій звітності та їх відповідність чинному законодавству. Аудитор має організувати стійкий взаємозв'язок із замовником для передачі даних і для контролю за виконанням рекомендацій. Залучення зовнішніх консультантів сприятиме зменшенню ризиків у сфері ЗЕД через неотримання штрафів з боку контрольних органів та контрагентів.

Висновки. ЗЕД є ризикованим видом діяльності. Ризики ЗЕД пов'язані з підприємницькою діяльністю: банківський, валютний ризики, ризик неплатежів, ризик впровадження фінансових санкцій з боку контрольних органів і контрагентів. Також існують політичні ризики. Ці обставини спонукають суб'єктів ЗЕД звертатися до фахівців – незалежних аудиторів з метою недопущення та мінімізації ризиків. Зазвичай аудитори проводять перевірки операцій у сфері ЗЕД, які узгоджені із замовником процедури. Схема прийняття рішення щодо залучення зовнішнього аудитора передбачає множинний вибір. А репутація (імідж) аудиторської фірми, ціна і якість аудиторських послуг – це фактори, що впливають на остаточний вибір аудитора (аудиторської фірми). Тому, отримавши пропозицію від замовника, аудиторська фірма має забезпечити зворотний зв'язок із ним, аби переконати його обрати послуги її аудитора, і головним аргументом фірми має бути наявність в неї конкурентних переваг, основаних на її іміджі та ціні аудиторських послуг. Зовнішній аудит – це дієвий засіб контролю у сфері ЗЕД.

Список використаних джерел

1. Андрущенко Л. В. Державно-правове регулювання страхування у сфері зовнішньоекономічної діяльності : дис. на здобуття наук. ст. канд. юр. наук. : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Л. В. Андрущенко. – Київський національний університет внутрішніх справ. – Київ, 2008.
2. Вітка Н. Є. Управління ризиками зовнішньоекономічної діяльності високотехнологічного підприємства : дис. на здобуття наук. ст. канд. ек. наук. : 08.00.04 – Економіка та управління підприємствами (машинобудування та металургія) / Н. Є. Вітка. – Маріуполь, 2010.
3. Вітлінський В. В. Ризикологія у зовнішньоекономічній діяльності / В. В. Вітлінський, Л. Л. Маханець. – К : КНЕУ, 2008. – 432 с.
4. Дідківський М. І. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : [навч. посіб.] / М. І. Дідківський. – К. : Знання, 2006. – 462 с.
5. Міжнародні розрахунки та валютні операції : [навч. посіб.] / О. І. Береславська, О. М. Наконечний, М. Г. Пясецька та ін. ; за заг. ред. М. І. Савлука. – К. : КНЕУ, 2002. – 392 с.
6. Моделі і методи прийняття рішень в аналізі та аудиті : [навч. посіб. для студентів спец. 7.050106 “Облік і аудит”] / За ред. д. е. н., проф. Ф. Ф. Бутинця, к. е. н., доц. М. М. Шигун. – Житомир : ЖДТУ, 2004. – 352 с.
7. Ніпіаліді О. Прийняття управлінських рішень, аналітичний і інформаційний аспект / О. Ніпіаліді // Наукові записки. – 2001. – № 7. – С. 176–178.

8. Організація аудиторської діяльності. Бухгалтерський облік, оподаткування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uchil.net/?cm=383&mc=6&set=referat>
9. Реєстр аудиторських фірм та аудиторів Аудиторської палати України станом на 01.07.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.apu.com.ua/reestr-auditorskikh-firm-ta-auditoriv

О. Э. ЛУБЕНЧЕНКО

кандидат экономических наук,
доцент кафедры «Учет и аудит»,
Государственный экономико-технологический
университет транспорта, г. Киев

Моделі прийняття рішень по привлечению внешних аудиторів с целью минимизации рисков внешнеэкономической деятельности

Рассмотрены модели принятия решения по привлечению аудиторов с целью минимизации рисков внешнеэкономической деятельности (ВЭД). Выделены факторы, которые влияют на выбор аудитора (аудиторской фирмы) – исполнителя задания по согласованным процедурам в сфере ВЭД. Приведены права и обязанности аудиторских фирм и аудиторов, осуществляющих аудиторскую деятельность. Определены причины рисков при осуществлении ВЭД и приведены основные группы рисков. Предложена схема принятия решения в условиях экономической неопределенности. Скорректирована технологическая цепочка принятия решения по привлечению внешнего аудитора субъектом ВЭД.

Ключевые слова: аудитор, аудиторская фирма, риск, внешнеэкономическая деятельность, права, обязанности, предпринимательская деятельность.

O. E. LUBENCHENKO

PhD (Economics)
Associate Professor
of "Accounting and Audit" Department,
State Economy and Technology
University of Transport, Kyiv

Decision-Making Models on Inviting External Auditors for Minimization of Risks Involved in Foreign Economic Activities

The objective of the study is to analyze and up-date decision-making models used when inviting an external auditor, for minimization of risks involved in foreign economic activities (FEA). Factors behind the choice of an auditor (an audit company) by a client (a business entity engaged in FEA), to execute the tasks on agreed FEA procedures are highlighted, which are audit reputation (image) and pricing of audit services. Rights and responsibilities of audit companies and auditors, as fixed in appropriate regulatory rules of Ukraine, are outlined. Detailed review of general characteristics of risks and main factors behind the risks specific to FEA are contained. The existence of five main groups of risks specific to FEA is substantiated: (i) risk of a country, arising from political or economic events therein; (ii) bank risk, arising from losses that may result from financial weakness or mismanagement in a bank; (iii) currency risk arising from losses caused by volatility of exchange rates in time of a FEA contract; (iv) risk of an agent, classified in the two types: risk of non-payment, risk of contract failure; (v) risk of financial sanctions enforced by supervisory bodies, arising from inaccuracy or uncertainty of information on FEA. A procedure for decision-making in the condition of economic uncertainty is proposed. The technological chain for decision-making on inviting an external auditor by a business entity engaged in FEA is adjusted.

Keywords: auditor, audit company, risk, foreign economic activities, rights, obligations, business activities.